

Teresa kan hjälpa oss att möta de svåra passagera i vår andliga utveckling.

Johannes av Korset: Nyckelbegreppet är tron. Han skriver att växande i tro är förenat med nattsvarta perioder där Gud rycker undan mattan för en. Johannesson gör en pedagogisk liknelse med IT-supporten, som tar kontroll över datorn. Det rör sig på skärmen utan att man kan göra något, men då sker uppdateringen. Som Luther, menar Johannes att man ska vänta medan det pågår. Vi kan inte själva åstadkomma vår mognad, men Gud ingriper och hjälper. Johannesson menar, inspirerad av Johannes, att om Gud kan föra en människa närmare sig genom mörkret, kan han också göra det med en kyrka.

Sist beskrivs den inre sekulariseringen, som åtföljs av ett växande andligt intresse. Johannesson fokuserar på det paradigmskifte som varit mer genomgripande än reformationen och kallats ”den subjektiva vändningen”, där varje människa är sin egen auktoritet. De kyrkor som inte kan anpassa sig förutspås dö. Störst risk löper de som försöker passa alla, de som talar om kärlek, människovärde och samhällsansvar, men låter det himmelska stå tillbaka. Det upplevs ofta som moraliserande fostringsförsök och passar inte dagens människor.

Två utmaningar skönjs: (1) Att inte möta människor med billig nåd, som varken ställer krav eller leder till efterföljelse, utan uppmuntra till den inre resan; och (2) att undvika ”andlig SPA-verksamhet” och rikta entusiasmen mot Gud, men vara ärlig med att svårigheter möter. Människor måste få se att de behöver nåden, Kristus och tron för att lyckas.

Johannesson tar ut kompassriktningen med hjälp av karmeliterna, som liksom Luther säger att allt är nåd, att man inte kan gå förbi Jesus på vägen till Gud och att vi måste famna korset. Hon är medveten om skillnaderna mellan Luther och de andra och att betoningarna i rättfärdiggörelseläran kan förskjutas något, men landar i att receptiv ekumenik är en framkomlig väg.

Johannesson har i sin kunniga och väl-skrivna bok visat att det i det väsentligaste, mötet med Gud, inte är så stor skillnad mellan kyrkotraditionerna. Hon uttrycker sig både ömsint och sakligt och ger intryck av att ärligt söka en hållbar lösning.

Det finns få invändningar mot en så briljant bok. Möjligen vore tydligare disposition av kapitlen om Thérèse, Teresa och Johannes bra. De har alla en lång, flerdelad inledning innan de når fram till huvudpersonen och den goda tanken blir tydlig först i slutet. Läsaren borde också ha fått uppgift om *Stages of Faith* (1981) där James W. Fowler beskriver sin trosutvecklingsmodell, utan omvägen via Göran Bergstrands *Från naivitet till naivitet* (1990).

Sist i boken föreslås tio teman med frågor att diskutera, ett förnämligt initiativ som underlättar tänkande kring den problematik som synliggjorts i boken. Mot temat om förebilder kan invändas att luthersk tradition är mindre benägen att lyfta fram helgonen. Det vet författaren, men det kunde ha nämnts att *Augsburgska bekkelsen* ger utrymme för det.

Thérèse och Martin är en angelägen bok. Det är stort att erkänna att Svenska kyrkan behöver hjälp med den inre sekulariseringen och det är ekumeniskt storsint att föreslå att hjälpen står att finna i den romersk-katolska kyrkan – för visst kan vi se att det går att få hjälp den vägen. Visst behöver Martin Thérèse.

Katarina Hallquist
Masterstudent, Vinslöv

Francis Jonbäck. Meningslöst lidande.
Stockholm: Dialogos. 2018. 87 s.

Låt det sägas på en gång: Den bästa filosofiboken på svenska om teodicéproblemet, en av de bästa och därtill mest personliga böckerna i genren även internationellt, är Thomas Anderbergs *Guds moral: En essä om lidandets och ondskans problem* (2001). Mätte Francis Jonbäckes aktuella bok i samma ämne

inspirera någon att söka sig vidare till denna mer märkfulla bok.

Det är inte det att Jonbäck's 87-sidiga skrift är dålig. Den är saklig och pedagogisk (ibland rent av övertydlig) och inte utan ett personligt anslag som väcker läsarens förtroende och nyfikenhet. Det är bara det att den inte är särskilt bra heller. Den utmärker sig varken filosofiskt eller litterärt. I kraft av sitt tidlösa ämnesval och sin pedagogiska tydlighet sporrar den dock till kritiskt tänkande och fortsatt diskussion, en egenskap så god som någon. Jonbäck gör det lätt för under-tecknad att vara recensent.

Boken innehåller fyra kapitel. I det första introduceras lidandets problem med tillhörande distinktioner och definitioner. I det andra presenteras, analyseras och avfärdas "teodicésvaret", som Jonbäck kallar det – en olycklig term dels för dess bestämda form i singularis, som om alla teodicéer skulle bottna i samma idé, dels för att problem har *lösningar*, inte svar. I det tredje kapitlet presenteras, analyseras och förordas i stället det "agnostiska svaret", vars poäng är att vi helt enkelt saknar möjligheter att veta varför Gud, som Jonbäck definierar på traditionellt vis, tillåter så mycket lidande i världen. Det fjärde, slutligen, mynnar ut i ett slags tillitsfull frustration: Jonbäck är förtvivlad och "arg på Gud" men hyser ändå "ett visst hopp: det kan ändå finnas en förklaring som är bortom det vi kan uppfatta".

Jonbäck skiljer i första kapitlet mellan två varianter av lidandets problem, det "logiska problemet baserat på lidande" och det "sannolikhetsmässiga problemet baserat på lidande", en distinktion som tyvärr ofta används inom samtida analytisk religionsfilosofi. (Tyvärr, säger jag, ty de båda varianterna går i allt väsentligt ut på samma sak.) Han formulerar det senare, som står i centrum för resten av boken, på ett sätt som strikt talat utgör ett *argument*, inte ett problem:

(1) Sannolikt finns det meningslöst lidande i världen.

(2) Om det finns meningslöst lidande i världen så existerar inte Gud.

(3) Alltså: Sannolikt existerar inte Gud.

Begreppet "meningslöst lidande", som ju också är boktiteln, definieras som "lidande som inte leder till något större gott" (s. 49), och som tänkbart exempel på slikt lidande beskriver Jonbäck hur en del kristna i Japan på 1600-talet fick utstå den mest ohyggliga tortyr bara för att de var kristna – tänk *Tystnaden* av Shusaku Endo (1923–1996), härom året filmatiserad av Martin Scorsese. Några av de tänkta bödlarna och offren i det här "Japanexemplet", som Jonbäck kallar det, får fiktiva namn som Sara och Sven.

"Teodicésvaret", som utvärderas i kapitel två, baseras på idén att lidande likt det i "Japanexemplet" är en konsekvens av människors fria vilja, som i sig är (eller antas vara) något väldigt värdefullt, och att det just därför inte är meningslöst – det onda som sker (tortyren) är ju en konsekvens av något större gott (den fria viljan). Det stora problemet med detta "svar", vilket Jonbäck tyvärr inte noterar, är att lidande kan vara en konsekvens av något gott utan att för den skull själv leda till något gott. Men det är just det senare, enligt Jonbäck's egen definition, som avgör huruvida lidandet ifråga är meningslöst eller ej.

Ett annat problem med detta "svar" är att "konsekvens" är så vagt. Det handlar uppenbarligen inte om en logisk, fysisk eller på annat sätt nödvändig konsekvens av den fria viljan – de flesta av oss ägnar oss ju inte åt att tortera ihjäl folk! Snarare verkar "konsekvens" i detta fall betyda "möjligt utfall", alltså att lidande à la "Japanexemplet" är något som kan bli fallet om den fria viljan nyttjas på orätt sätt. Men ponera att några andra samtida "japaner" – låt säga Per och Lisa – hade hindrat bödlarna Sven och Sara från att utföra sina sadistiska illdåd. Ingen av oss hade tänkt att Per och Lisa därmed omintetgjorde Svens och Saras fria vilja – och även om så vore fallet, alltså att de faktiskt hade omintetgjort deras fria vilja, så hade vi

tänkt att det ändå var rätt att agera just så. Det vore ju varje anständig människas *plikt* att stoppa Sven och Sara från att verkställa sina onda avsikter (om man kunde göra det utan fara för sitt eget eller andras liv och så vidare). Inte heller detta problem säger tyvärr Jonbäck något om, även om han förvisso och med rätta, enligt min mening, när slutsatsen att ”teodicésvaret” inte håller streck.

Det ”agnostiska svaret”, som utvärderas i kapitel tre, handlar om att som teist bita i det sura äpplet och sedan svälja det. Först konstaterar Jonbäck att lidandets problem övergår människans förstånd, att vi helt enkelt inte har något bra svar på varför Gud tillåter lidande à la ”Japanexemplet”. Sedan försöker han visa att denna ovisshet trots allt är något man som troende kan leva med utan att för den skull vara irrationell. Gud kan ju ha rationella bevekelsegrunder för att tillåta slikt lidande även om vi människor saknar förmåga att se vilka de är.

Jonbäck accepterar som sagt detta ”svar” på lidandets problem, om än motvilligt. ”Jag hoppas ändå innerligt att allt detta lidande, som verkar så meningslöst, inte utgör just meningslöst lidande.” Så avslutas boken med en förhoppning om att ”meningslöst lidande” i själva verket saknar referens – en kuriös detalj som männe indikerar att ”Lidande” hade varit en bättre titel. Eller ”Lidandets problem”, om man vill ha något mer informativt.

Ytterligare en fråga som Jonbäck inte berör är hur denna förhoppning – att det inte finns något meningslöst lidande – rent kognitivt låter sig förenas med den sympatiska övertygelsen att lidande icke desto mindre är ”något avskyvärt som vi alla måste hjälpas åt med att hantera och få bort från vår värld” (s. 39). Om vi nämligen inte bara hoppas utan även *tror* att lidande i slutändan leder till något större gott, varför ska vi då sträva efter att få bort det? Å andra sidan förordar Jonbäck en ”agnostisk” lösning på lidandets problem, så kanske tror han själv inte på det han hoppas?

Problemet för Jonbäck – i sådana fall – är att han då även borde bli agnostiker vad gäller frågan om Guds existens. Titta nämligen på premiss 2 i argumentet ovan: en premiss som Jonbäck alls inte ifrågasätter. Från denna premiss följer logiskt via slutledningsregeln *modus tollens* att Guds existens implicerar frånvaron av meningslöst lidande. Gud och meningslöst lidande utesluter varandra, helt enkelt, givet att premiss 2 är sann. Lika starkt som Jonbäck tror att Gud existerar (jämför bokens första mening) måste han alltså i konsekvensens namn tro att meningslöst lidande *inte* existerar. Ändå vill han (som alla andra anständiga människor) minimera lidandet i världen. Varför? Varför vilja minimera sådant som man tror skulle leda till något större gott? Inte heller detta säger tyvärr Jonbäck något om.

Martin Lembke
FD, Lund